

АҚЫҚАТ

ҰЛТТЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ ЖУРНАЛ

www.akikatkaz.kz

www.facebook.com/akikatkaz

www.twitter.com/akikatkz

akikat1921@mail.ru

№11 • 2014

Серік ЕРФАЛИ,
«Тұран-Астана» университетінің
магистранты

Біз көшпелі қоғамның мемлекеттік бөлінісін талдау арқылы оны насихаттаудан аманбыз және де мазмұны мен құндылығы күн өткен сайын құлдырап бара жатқан отырықшыл қоғамның идеалдық әділ формациясы болып табылатын демократиялық ел билеу үлгісіне де тиісуден аулақпыз. Мақсат – елдік құрылымды өзгенің ықпалды көзқарасынсыз қарастыру.

XXI ғасырдың «қорасына» кірдік. Заманымыз жаһандану құйынын тұрғызуда. Жаһандану дегеніміз – аула таңдамайтын құбылыс, қай ұлт екенің есепке алынбайды, ең бастысы - 7 млрд. адам үшін «таңдаулы» жасампаздар мен өндірімпаздар болады да, сол «таңдаулы» жалпыадамзаттық билеушілер мен байлардың тауары мен идеологиясының 7 млрд. Адам ата ұрпағы жаппай тұтынушысы болмақ. Бұл тұтынушылық күнделікті күйбен тірліктен арыла алмайтын әлеуметтік ахуалмен шектеледі және даму жолындағы елдер солардың жоспарымен жатып-тұрып, жерін экологиялық қатерге тіктірген үлкен зауыт-фабрикалардың күресіне, күл-қоқыстардың үйіндісіне айналдыру қаупі бар. Ал, рухани салада материалдық және идеологиялық жоспармен тірлік кешетін халықтардың бойынан өзіне тән етенелік (этникалық) сипат өшірілмек. Ол өшіру қасақана жасалмағанның өзінде, жаһандық үдерістің барысында басқарылуға ыңғайлы бірыңғай жаһандық халық түзілсе, Алла жаратқан «бірін бірі таңуға» қажетті қасиеттен қағыс қалатын нәрсе аз болмақ. «Көппен көретін ұлы той» бола тұра, бұл құбылыс ірі ұлттардың өзі үшін қатер бола бастады, сондықтан,

ҰЛТ пен РУ және ШАҢЫРАҚ

жер бетін антижаһандану қозғалысы шарпуда. Сөйтіп, жаңа заманның жаңа үрдісі әлемнің сан жұрттарының алдына екі мәселені қазқатар қойып отыр:

* жаһандану құйынына жұтылып кетпеу;

* әлемдік «төре» халықтардың табанында тапталмау.

Осы жаһандану үрдісіне сәйкес әр халық өзінің өмір қадамын өлшеп-пішіп, «қайтсек, тірі қаламыз» деген жанталасқа ұрынып, бұл сергелден экономикада да, саясатта да, мәдениетте де, әлеуметтік салада да басты әрекеттің мәйегіне айналуда. Бұл жанталасты мемлекеттік аумағы әлемдегі 9-орынды иеленіп, жер байлығы жағынан ағыл-тегіл болып отырған қазақ халқы да кешуде. Алайда, біздің халық жаһандану үдерісіне әзірше өзін тек қана экономикалық жағынан тырбынып, рухани құндылыққа мұршасы келмей, біржақты ғана дайындалып жатқан сыңайы бар. Бұл әрекеттің қазіргі қарқыны қазақтардың тек қана жақсы тұтынушы болып қалуымен шектелуді ықтимал. Ал, біржақты тұтынушы дегеніміз – тауарды өндіруші мен ұсынушыға тәуелді болу деген сөз. Себебі, қазақтар өз елінде де, өңірде де жасампаздыққа толық көшіп болған жоқ, әзірге ата-баба қалдырған материалдық мол байлықты сатушы ретінде ғана көзге түсуде. Оның үстіне баба ұрпақтың идеологиялық мұрасына кісімсі қарайтын менмендік пайда бола бастағандай... Бұл ұлттық мәңгірттік пе, әлде аңғырттық па? Ата-бабамыз байлықтың үстінде мындаған жылдар бойы тірлік ете жүріп, зергерлікпен түйін түйсе де, жерасты байлығын игеруге неге кіріспеді деген сауалдың жауабы, көшпелі ұрпақ талай отырықшыл елдерді бағындыра жүріп, өздері сол жұрттардың демографиялық құшағында неге «еріп» кете барды деген сұраққа берілетін жауаппен астасып жатқандай. Ал, бұл жұтылыс әлі

жаһандануға кезікпегендегі сыйқымыз.

Егемен болса да бүгінгі қазақ қазіргі жағдайда, отырықшы елді басып алып, өзі соған сіңіп кете барған кешегі баба ұрпақтың күйін кеше бастағандай әсер бар. Оған өз елінде барған сайын саны арта түссе де, өз тілі мен ділін сақтау мұң болып бара жатқан қазақты тірліктің шындығы ешкімге шүбә келтірмей отыр. Қазір елдегі қазақтың көпшілігі өгей тілімен күн кешуде. Қалалық ұлт бола бастаған қазақтардың көбі өз тілі мен ділін өз тірлігіне қолданудан қалып бара жатқандығы құпия болмауда, қалғаны солардың соңынан жетектегі сөмпен қағуда! Барлық ділдік нәрі көшермендікке негізделген қазақтың ұлттық иммунитеті қызыл империя кезінде-ақ жаншылған. XX ғасырда бірнеше қоғамдық үдерісті бірге бастан кешкен қазақ пен өзбекті салыстырсақ, өз ділінен өзбектің соншалықты ажырамауына не себеп деген сауал көлбеңдейді. Бұған басты жауап – қазақтың көшпелі өмір салтын жоғалтып, отырық өркениетке ұшырап, ал, өзбектің өз заманында көрген қай құқайды да, өз өмір (отырық) салтымен қарсы алғандығында еді. Яғни, қазақ өмір салтын өзгертті, соған сәйкес идеологиялық және қоғамдық формацияның өзгерісін бастан кешті, ал, өзбектерде өмір салты өзгермегесін, қоғамдық формацияның өзгерісі олар үшін түкке тұрғысыз күйінде шыбын құрлы әсері болмады.

Аумақтық және аталық құрылымдар. Әр ұлттың тілі мен дінінен басқа өзіне тән этностық ішкі иммунитеті болады, бұл иммунды қалыптастыратын ұлттың әкімшілік-аумақтық бөлінісі. Бұндай құрылым отырықшыл халықтарда кеңістік-материалдық ресурс бойынша, ал, көшпелі қоғамда адам ресурсы бойынша бөлініс болып табылады. Мысалы, өзбек тірлігі үшін бұндай құрылымның ең төменгі звеносы – қышлақ. Ал, көшпелі қазақ (қазіргі отырықтанған қазақ үшін – ауыл) үшін – өзінің жеті аталығы. Отырықшыл халықтарда бұл құрылым тек қана аумаққа тәуелді, ал, көшермен жұрттарда бұл туыстық-қандық жақындыққа тәуелді. Алайда, қонысты жұрттарда индивидуализм – жекедаралықты да сол аумақ туындағанды, көшермендерде ұды да, суды да руымен ішетіндіктен коллективизм-ұжымдасу аса мығым келеді. Сол себепті,

жеті атаға ұйысқан қазақ әлемнің кез келген жеріне ығысса да тұтас күйінде аман қалу көшпелі өмір салтын өзгертпеген орталарға тән. Бұны шығыстүркістандық қазақтардың бірнеше мың жолды кешіп, бірнеше ондаған жылдарға созылған сапарларының сәтті болып Түркияда бір қауым елге айналғанынан көреміз. **Дегенмен, отырықшыл жұрттарда индивидуум сипаты басым да, көшермен ортаға социумдық феномен ғана тән.**

Қазақтардың жетіаталық құрылымы көшпелі ортада қазіргі жергілікті мемлекеттік басқару мен жергілікті өзін өзі басқару аталатын бүгінгі қоғамдық-мемлекеттік институттардың орнын басып келген. Бұл құрылымнан тыс қалу елден жырақ кету деген сөз еді. Шамасы, осындай құрылымнан аумақтық-отырықшыл ортаға жылыстаған қазақтар бұрынғы кезде «сарт» аталған. Сірә, «сарт» саудагер немесе тек қана қалалық тұрғын емес, ол жеті аталық құрылымнан ада, өз бетімен дара ғұмыр кешумен шектелетін адам ұғымын білдірген. Сол себепті, кез келген қазақтың қазақтығы - оның белгілі бір жеті аталық етенелікке тиістілігімен өлшенген. Тіпті, қазаққа кірген басқа кірме жұрттардың өзі де өзіне сай «аспан алып», таңбаға ие болып, өз аталығын жасақтайтын. Бұл әрине көшпелі дүниеге тән еді.

XX ғасырдың үштен екісін қамтыған қазақты отырықшылдық саясаты қазақ халқын бірнеше формацияны былай қойғанда, этнос үшін аса қатерлі өмір салтын өзгертуге мәжбүрледі. Осының салдарынан қазақ әрі қасақана түрде қырғынға ұшырады, әрі қасақана түрде этностық мінезі мен болмысын өзгертіп, өзінің ата-бабасының өмір салтына алақоз болуға итермеленді. Десек те, тарихи мұрағатқа айналған рулық бөліністі аңсамасақ та, қайта қалпына келтірмесек те, қазақ үшін жаһандану алапағына этностық деңгейде қарсы тұрарлық қауқарды қанша жасырсақ та, жеті аталық туыстық қарым-қатынастан ғана ұлттық иммунитеттің ұшын аңғарамыз. Бұл туыстық шетелге шашыраған қазақтардың өмірі арқылы сынақтан өткен бүгінгі ең тиімді этностық құрылым болып отыр. Бір аталық туыстыққа біріккен шалғай шетелдік қазақтар бізге шашырамай жетуде, керісінше бұл құрылымнан жұрдай болып, аумақтық құрылымға көшкен ресейлік және өзбекстандық қазақтардың жағдайы аландарлық. Қазақтың бұл аталық

құрылымы – біртұтас ағзаға тән жасушаның ауырмаған, вирусқа ұшыратпайтын иммундық қабілеті іспетті.

Туысшыл қоғам мен әкімшіл орта. Барлай караған адамға көшпелі қоғамда адамдар қоғамдастығы генеалогиялық бөлініске ұшырайды да, ол бір уақытта әкімшілік бөлініс рөлін атқарады. Бұл жайт көшпелі қоғамға ұжымдық (коллективизм) сипат таңады. Ал, генеалогиялық туыстықты тәрк ететін отырықшылдық қоғамда адамдар қоғамдастығы механикалық сипаты бар кеңістік-аумақтық бөлініске ұшырайды да, адамға жекедаралық (индивидуализм) құлық сініреді. **Көшпелі қоғамдағы туыстық деңгейдің шеңбері былайша түзіледі: адам; отбасы (ата-ана және бала); әулет (бір атадан өрбитін отбасылар тобы); аталық (бірнеше әулеттер жиыны); ру (бірнеше аталық жиынтығы); тайпа (бірнеше рудың бірігуі); ұлыс (тайпалар бірлестігі); ел (ұлыстардың тұтастығы).** Сонда отбасынан елге дейін көшпелі қоғам жеті деңгейлі бөліністен тұрады, ал, адам – соның құраушы құрамтасы. Бұл бөліністің руға дейінгі сатысының тұтастығы барынша берік келеді де, тайпаның, ұлыстың, елдің ыдырауы жиі жүретін құбылыс болғаны рас. Сол себепті, көшпелі қоғамдағы мемлекеттің құрылуы мен ыдырауы жылдам жүреді де, тарих жадында тек қана айтулылары ғана сақталған. Ал, отырықшы қоғамды қарастырсақ, бөлініс былайша өрбиді: **адам; отбасы; маңай (микроаудан немесе көше); мекен (кент немесе қаланың бөлігі); аудан (қала); аймақ (облыс); ел.** Көзіміз жетіп отырғандай, көшпелі қоғам адамдар қауымдастығын сатылай біріктіріп басқарса, отырық қоғам кеңістікті (аумақты) бөлініске салып адамдарға сол арқылы билік орнатады. Сол себепті де, көшпелі қоғамда адамның ішкі рухани дамуына қажетті құндылықтарға ден қойылса, отырық қоғамда кеңістікке, айналаға керек жасампаздыққа мән беріледі. **Бірінші** ортада адамның рухани экологиясы нығайса, **екінші** ортада керісінше адамның руханияты құлазып, қоршаған орта да экологиялық қатерге ұшырайды. Көшпелі қоғамда басты ресурс адам болса, отырық қоғамдағы негізгі басқарылатын ресурс материалдық-кеңістік сипатқа ие, ал, адам екінші пландағы ресурс сипатында. Осының өзінен көшпелі өмір салтының сипаты гумандық мазмұнға ие екені байқалады. Ал, қонысқұмар қоғам адамның бар күш-қуатын

материалдық игіліктер мен өндірімпаздық-жасампаздыққа бағыттаумен жүргенде адами құндылықтарды амалсыз аяққа басуға мәжбүр болатын сипатқа ие. Өндірімпаздық әруақытта әкімшілдікке ұрынады және соны өркениетке балап, адамзаттың озат жетістігі санайды. Сол себепті де ежелгі елдер көшпелі қоғамды «командар» (**аққу мінезді адамдар - бұл ұғымға аққу құсты кие тұтқан бейкүнд ел деген ұғым сыйып тұр**) деп атауын этноним ретінде ғана емес, көшпелі қоғамның сипатын мойындағанына да көз жіберетін уақыт жетті. Сонымен бірге бұл сөзге «гуман» ұғымы да тегін туыстасып тұрған жоқ.

Қазақ мемлекетігіне аса ежелгі киелі (сакралдық) ұштағандық қасиет тән. Бұл философиялық тұжырымды мемлекет орнатушы абыздар математикалық «үшбұрыштың беріктігі» деген қағиданы біліп жүзеге асырғандай қайран қалдырады. **Көшпелілер мемлекеті далалық өмірге тән басты үш саланы – билікті, батырлықты, байлықты бөліске салып басты үш тарапқа бөлінген. Осылайша, қазірге дейін өшпеген «ұлы жүзді қауға беріп малға қой, орта жүзді қамшы беріп дауға қой, кіші жүзді найза беріп жауға қой» деген миссия бөлісудің өзі әрбір жүздің тараптың ішіне де сұғына таралғанына назар аудару қажет. Әр жүздің, тайпаның ішіндегі миссиялардың бөліске түскендігі де рас. Және бұған басқа ру-тайпалар тарапынан соншалықты қол сұғу байқалмайды, соған карағанда әрбір ру-тайпаның өз миссиясы мен қоғамдағы рөлі болған және содан ауытқымау қасиетті мұрат тұтылған. Ал, бұл жағдай рулық құрылымның бірыңғай көшпелі ұлыстың тұтас мемлекеттік жүйесінен хабар береді. Бұл жүйенің ыдырауы бертін келе, ресейлік отарлау кезінде қазақы рухтың «өңкей қықым» деңгейіне түскен, көшпелі сипаттың тәрк етілуінен көрініс табады.**

Көшпенділерге о баста «жол ұстау» – дәстүрге айналған далалық заңға бойұсыну тән болған. Сонымен бірге, бір ұлысқа енген тайпалар өз ара міндет бөлісуді жүзеге асырып қана қоймай, оны жазылмаған заң түріндегі далалық құқық дәрежесіне дейін әспеттеген. Осылайша миссия бөлісу мен оны мүлтіксіз атқару – әркімнің өз жолын біліп, одан тайқымау секілді қатал заңға айналған. **«Ханның басын хан алар, қардың басын қар алар, қараның басын**

қара алар» деген мәтелде ежелгі жол ұстау заңдылығы аңғарылады. Осы қисын әу баста монархиялық билік мазмұны Ұлы далада пайда болған деген болжам жасатады.

Қожалық құрылым мен Дала идеологиясы. Әдетте қазақ ру шежірелегенде төре мен қожаны, төлеңгіттерді халықтан бөле қарайтыны бар. Алайда, рулық жүйені көшпелі мемлекет құрылымы тұрғысынан қарасақ, мұның ағаттығына көз жеткіземіз. Айталық, төренің хандық мәртебеге лайық топ екені, ал, төлеңгіттің оған қызмет ету міндеті бар екені белгілі. Ал, қожаларды алсақ, олардың әр руда бір-бір әулеттен болғандығын және оның миссиясы теологияға негізделген көшпелі халықтың идеологиясын жүргізу болған. Қазақ молданың «істегенін істемей, айтқанын істеп», қанша келемеждесе де, қожаға ондай келеке қарым-қатынас жүрмеген. Бір сөзбен айтқанда, қазақ хандығындағы қожалық құрылым кеңес өкіметінен үш ғасыр бұрын «шарторгтық ауқымдағы» идеологиялық қызметті атқарған. Әр рудың өз қожасының болуын осымен ғана түсіндіреміз. Қожалардың қазақ қоғамындағы рөліне қатысты олардың сопылықпен қаншалықты арақатысы бар екеніне де мән беретін уақыт келді. Бұл жөнінде жастай марқұм болған маңғыстаулық зерек ғалым Қондыбай Серікболдың қазақ хандығының құрылымына ноғайлы кезеңінен қалған Есен-қазақтардың идеологтары болған сопылардың бірден бір араласы болу мүмкіндігін жазуы назар аударуға тұрарлық. Тіпті, қазақ қоғамындағы қожа институтының қашан, қалай пайда болғанын араптармен ғана шектеу күмәнді екеніне зер салатын уақыт туды. Қожалардың өздері мұсылмандық идеологиялық институт болса да, тарихи тереңдігі одан әріде жатқан сопылық институттың ықпалы басымырақ болуы әбден мүмкін. Сайып келгенде қожалық институтты қалыптастырған сопылық бастама болуы ықтимал.

Аталық құрылым – қазақы жергілікті өзін өзі билеу институты. Қарап отырсақ, өзбектердің жергілікті өзін өзі меңгеруі сол баяғы қышлағы мен қаладағы махалласы арқылы жүзеге асып жатыр да, бұл құрылым өзбек халқын сырттан келетін идеологиялық, тіпті, экономикалық қауіптен құтқаратын бірден бір қорғаныш рөлін атқаруда. Ал, бізде бұл жағынан кеңестік

қоғам орнатқан колхоз-совхоздар ресми шаруашылық құрылым болғандықтан, оларға тәуелді ауылдық қазақтардың ахуалы сол ыдыраған шаруашылықпен бірге рухани күйзеліске түсіп отыр; ауылдағы аталық құрылымның рөлі жұрдай болып, қазақтың төменгі құрылымы болып табылатын ақсақал институтының орнын колхоз-совхоздың зейнетке шыққан шал-кемпірлері ғана басып, халықтың ділінен ажыраған олар төменгі деңгейдегі ұлттық қауқарды қамтамасыз ете алмай қалды. Сөйтіп, қазақ жұмыртқаның ақ уызындай қорғаныштан айырылып, ұлтқа тән рухани құрылымдық иммунитеттен жұрдай ахуалда. Егер де, бүгінгі қазақ ауылында Аталық құрылымға негізделген ақсақалдық институттың міні құрымағанда арап-парсыны жағалаған сақалды діндарлар нағыз исламдық мазмұнды сіңірген ұлттың мінезі мен болмысына қарсы шабар ма еді?! Ал, ауылдық қазақы кеңістен қалаға келген жастар өгей кеңістікке тап болып, қалыптасқан бұралқы тілді, өгей ділді қауымның дегеніне мойынсұнып, өзге тілге бет бұрып, өгей менталдық құлдыққа амалсыз көндігіп, бейімделуде. Бұл жағдай ауылдық қазақтардың емес, жалпы қазақтың бойындағы «мәдени шарасыздық» ретінде қабылдаған қоғамдық пікірге ұласты. Мұны зерттеген, зерделеген ешбір этнолеуметтік ғылым саласы болған жоқ, болса да, жекелеген ғалымдар мен көсемсөзшілер тарапынан айтылған пікірмен шектелді. Сөйтіп, көз алдымызда өзіміздің өмірлік кеңістігімізден ажыраған ұлтымыздың жағдайымен санаса алмау шарасыздығы қалыптасты.

Әрине, өзбектің қышлағына қарсы біз қазіргі ауылды мысал етуімізге болады. Бірақ, бұл тамырын тереңге жайған этностық құрылымнан жұрдай, ауыл әкімінің ауызына қараған ресми мекен ғана емес, кешегі кеңестік саяси келіден шыққан «қоғамдық талқан» екенін жасырып керек емес. Мұндай «қазақы өмір ортасын» кеңес өкіметі қазақ халқының жартысына жуығын аштықпен қыру арқылы алғышарт жасағаны белгілі. Тіпті, қазақ ауылы дегенде шалғайдағы шөл мен шөлейт, сұрықсыз даланы ғана елестететін қасаң көрініс қалыптасқаны тағы рас. Сөйтіп,

бірінен соң бірі жасалған отырық қоғамның үдерістері тарапынан рухани тәркіге ұшыраған бүгінгі қазақ өзіне тән жергілікті өзін өзі меңгеру (ЖӨМ) құрылымынан ада болды. Өзін өзі рулық меңгеру ұлттың өзіне қарсы құрылым ретінде насихатталып, қызыл идеология ұлттық сананы сансыратты. Дегенмен, қазіргі ауылды туыс-тамырсыз елестету қиын, алайда, ол өзбектің жаһандануға қарсы тұрарлық етене рефлексі қалыптасқан біртұтас ұлттық ағзаның жасушасындай (клетка) қышпақ емес, қашан зейнетақы мен жәрдемақы береді деген тілемсек психологияны бойына сіңірген, жасампаздықтан жұрдай етілген кешегі совхоздық ресми қауымнан арыға бара алмауда.

Бір атадан тараған жеті арыстық әулет қазір бұрынғыдай біртұтас ұжымдық қауқарға ие емес, кімнің баласы қайда, қалай жүргендігін тергеп, тегін түптеп, түгендеп, тәртібін қадағалап отыратын «заржақ шалдар» қазір көзден бұлбұл ұшты, солармен бірге ұлттың мәйегі іспетті жеті аталық тұтастық та келмеске кететін сыңайы бар. Қазақтың қазіргі рухани туыстық құрылымы той-садақаны камтүмен ғана шектеліп примитивтік сипатқа түсті. XX ғасырдың басына тән кез келген идеологиялық-экономикалық зауалға қарсы тұру мүмкіндігі бар, әр ауылдың «қой» дейтін қожасы мен «әй» дейтін әжесі болған, ежелгі шежіре шертер рухани ақсақалдың орнын, жай ғана зейнеткерлер басты. Қақпаны қаққан ұлы жаһандануға қарсы сайман ретінде ұлттың ішкі қорғанышы болатындай жеті аталық туыстық құрылымды қайта түлету, керісінше қазақ үшін зауал емес, сауап болар еді. Онымен бірге ақсақалдық институт қалпына келіп, халықтың рухани салауаттануы мен дәрменденуі жүзеге асары сөзсіз. Бұл құрылым қазақ халқының ескілікті есіркеу үшін ғана емес, жаңа заман талаптарына шыдас беруге қажетті ұлттың ішкі әлеуетін жаңғырту болар еді.

Руға көзқарас. Негізінен көшермендерге тән болып келетін рулық құрылымның мәні әлі күнге зерттеліп біткен жоқ және өз бағасын алған жоқ. Бір қызығы, адамдар қауымының рулық бөлінісі көшпенділіктен отырықшылыққа өткенде, әлгі қауымның рулық құрылымнан ада болатынын әлі күнге тарихшылар ескермей келеді. Қазақ халқы

XX ғасырды көшпелі өмір салтынан ажырау дәуірі ретінде сүріп өтті. Ал, жаңа ғасырда қазақтар толықтай қоныстанып бітумен бірге, көшермендік басты ұстанымның бірі – рулық бөліністен ада болуда. Бұл біздің халық үшін қаншалықты пайдаян екендігі өз алдына бөлек әңгіме. Жалпы, ру дегеніміз – қазақтардың бір-бірінен жіктелу үшін ойлап тапқан басқатырғысы емес, керісінше, көшпелі қоғамның генеалогиялық, әкімшілік, әскери, тарихи, әлеуметтік, тіпті, идеологиялық салаларды қамтыған біртұтас мемлекеттік-әлеуметтік жүйесі екендігіне көз жеткізер кезең келіп жетуде. Сөйтіп, көшпелі қауымды отырықшыл мемлекеттік құрылым кеулеген кезде, рулық жүйе өзінен өзі жойылып, онымен бірге көшермендік өмір салты мен санасы хош айтысады. Сондықтан, рулық шежіреге бір шалдан тараған жұрттың тізбесі деп қарау қаншалықты қисынсыз болса, тізбені ойдан құрай салған есімдер тізімі деу де соншалықты тұрпайы. Өйткені, рулық бөлініс – ең алдымен біртұтас көшпелі қоғамның құрылымдық жүйесі. Сайып келгенде, руға көзқарасты қазақтың ұлт болып жымдасуына кедергі ретінде қарамай, оны жаңашыл санамен саралай, заман қағидасын қолдана отырып, сәйкес түрдегі генеалогиялық, әкімшілік, әскери, тарихи, әлеуметтік салалар бойынша сараптап, ел пайдасына икемдей таратуды ойластыратын уақыт жетті.

Рулық жүйенің ақыры мен Аталық жүйенің болашағы. Рулық жүйе аттылар (номад) мемлекетінің құрылымы болғандықтан, оны ығыстыратын да басқа жүйе. Дәлірек айтсақ, қазіргі заманның өмірін билеген отырықшылық өркениетті жүйе бұдан былай рулық бөліністің тамыр соғуына бірден бір қарсы жағдаят. Оны қазірдің өзінде ырықты экономикаға бет бұрған қоғам өкілі ретінде көріп отырмыз: ру түгілі әулеттік байланыс үзіліп, отбасылық топтың өзі әрі-сәрі күй кешуде. Сол себепті, рулық ұжымдасу келмеске кетуі ғажап емес құбылыс екеніне көз жете бастады. Дегенмен, тарихи кез келген құбылыстың жаңа жаманға бейімделе алу мүмкіндігі бар. Алайда, бетімен кеткен рулық жіктеліс саяси құбылыстың көрінісі ретінде әлсін әлі шаң беруі де әбден мүмкін.

Жасыратыны жоқ, қазіргі қазақ шежірені білуді насихаттаса, екіншісі оны рулық жіктелу деп ұғып, өз тарихынан ат-тонын ала қашып жүргені. Бұл «ауруды» о баста кеңестік шовинистік идеология енгізген болатын. Енді, сол «аурудың» асқынғаны сондай, ру туралы не айтылса да, мән берместен ат-тонымызды ала қашатын күйге түстік. Бұл да қазіргі қазақтың тәуелсіз ұлттық идеологиясының қалыптаспағанының және отарсыздану насихатының жүрмегенін көрсетіп отыр. Осы жерде бір мәселенің басын ашып алған жөн. Шежірені білу керек пе? Ол жіктелуге жата ма, ұлттық ұжымдасуға кереғар ма? Шежірені қарапайым қазаққа қаншалықты білу керек? Білу керек. Кімге қаншалықты қажет болса, оған соншалықты білген жөн. Алайда, оны әркімге, әсіресе, жас ұрпаққа 25-30 ұрпақты қамтитын ұзын сонар «қара шалдар тізімін» жаттатуға айналдыру артық. Қазіргі ұрпақ үшін өзін қосқанда 7-8 ұрпақты қамтитын жеті аталық шежірені ресми түрде (*тіпті, оқу бағдарламасы негізінде*) білдірсе, өзінің тегі қайдан шығатынын білгізудің өзі бірталай сауап болар еді. Сонда шежіре жай ғана тізім емес, генеалогиялық тазалық факторы қызметін атқармақ. Біздің бұл әрекетіміз ұлтымыздың әжетке жарайтын артықшылығын халықтың гендік тазалығын арттыруға қатысы бар **генеэкологиялық сайман** деуге әбден болар. Бұған қоса айтармыз – тарихқа тайпалық бірлестіктер мен тайпалар тарихын, рулық қауымды беріп, оларды тарихи мұрағатқа өткізу керек. Айналыста жеті Аталық құрылым мен шежіре қалса – жеткілікті. **Шежіре тарату** (*яғни, жеті атаны білу*) әлі рулық жіктелу емес. Рас, рулық жіктелудің «көкесі» – ұлтымыздың осы қоғамдық құрылымын қазіргі билік жасақтайтын сайлауға қатыстыру немесе мемлекеттік қызметке қызметкер іріктеуге қолдануда жатыр. Сонымен бірге, ұлттық санада қалыптасып қалып отырған, шежіре тарату мен рулық жіктелуді шатастыруды тыятындай әрекет қажет. Бұл жағынан алғанда, рулық жіктелу қазақтың басындағы сорға айналды дегенге сену ертерек, 2004 жылы өткен Мәжіліс сайлауында, Қызылорда

облысы ешбір рулыққа бармай, Алаштың қос арысы Мұқтар мен Тоқтарды таңдауы сүйіншісі емес пе? Ендеше, ұлттың осы құбылысын одан әрі неге маздатпасқа?

Шежіре таратудан аталық ұжымдасуға. Әрі-беріден соң бұл жеті аталық ұғымды шежіре тарату аясынан гөрі аталық ұжымдасуға қолдап отыру да, мемлекеттік, ұлттық тұрғыдан әлеуметтік мәселені шешуде бірқатар роль атқарар еді. Сөйтіп, руды жіктелу көзінен ұлттық генеалогиялық тұтастық органы етуге икемдеудің ерсілігі бар ма? Басқаша айтқанда, рулық ұжымдасуды тарих қойнауына беруге асықпай, оның ұлт игілігіне айналар тұсын қайта түлетіп байқаудың ерсілігі де жоқ, зияны да болмауы керек. Ол үшін рулық ұжымдасудың рулық жіктеліске апарар зиянын кесіп тастап, пайдаға асырудың жолын қарастырған жөн. Оны жүзеге асыру үшін жеті-сегіз ұрпаққа дейінгі аталастар қауымдасып, ақсақалдар алқасын құрып, оның қызметін әлеуметтік, туыстық, имандық, мейірбандық тұрғыдан адамдардың бір-біріне деген жанашырлығын қалыптастырып дамытуға бағытталған шараларды іске асыратын тетікке айналдыруға әбден болады. Алайда, мұндай жайт қолға алынар болса, рулық-тайпалық деңгейдегі қауымдасуға шек қойылғаны дұрыс. Өйткені, ол жағдай көптің азға әлімжеттік жасауын жүзеге асырар құралға айналуы мүмкін және ұлтты ірі тайпалық жіктеліске итермелеп, ірітуге апарып соқтырады. Сол себепті де, қазір ұранға айналып кеткен тайпалық этнонимдер әлгі жеті-сегіз ұрпақтық деңгейден әрі жалғаспай, одан әрі жаңа аталық тармаққа бөлінуі тиіс. Аталмыш идея ұлтты рулық-тайпалық жіктелістен арылту мен оның ішкі рухани бірлігін нығайту, рухани-әлеуметтік салауатын арттыруға қадам деп қана қарастыру керек. Мұндай нақты мемлекеттік-ұлттық мүддені қолға ала отырып, бейресми түрде тайпалық-рулық құрылтайларды болдырмауды ресми шектеу абзал іс болар еді. Осындай істермен шаңырақ қасиетті ұғымнан ұлттық бірегей брендке айналатын рәміз болмақ.